

רס"ן הרב יוסף לוי, רב אוג' 80

שמיעת כלי זמר בימי ספירת העומר¹

ראשי פרקים

ו. שירה בפה	א. הקדמה
ז. איסור כלי זמר הוא רק בשירים מרקידים	ב. איסור שמיעת מוזיקה בכל ימות השנה
ח. רדיו ציבורי בהשמעת מוזיקה	ג. ימי ספירת העומר
ט. התייחסות לכתוב בתורת המחנה	ד. שמיעת מוזיקה בימי ספירת העומר
י. מסקנת הדברים	ה. שירי קודש בספירת העומר

א. הקדמה

סוגיית שמיעת כלי זמר בימי הספירה הינה מורכבת ואקטואלית ביותר. הלכה זו, יסודה במנהג ישראל ולא בדין מדיני התלמוד, ועל כן קשה יותר לעמוד על אופיה וגדריה ההלכתיים המדויקים. אינני מתיימר להקיף את כל הדיון והמנהגים השונים, אך אשתדל להראות את השדרה העיקרית של דברי הפוסקים.

ב. איסור שמיעת מוזיקה בכל ימות השנה

לפני שנעסוק בנדון של שמיעת כלי זמר ושירים בימי ספירת העומר, חובה עלינו להקדים ולדון האם מותר לשמוע כלי זמר בימי השנה הרגילים. כפי שנראה בהמשך, האיסורים קשורים זה לזה.

הגמרא בגיטין² מבררת, מה המקור לגזירת חכמים שלא לנגן בכלי זמר ולשיר אחר חורבן המקדש:

"שלחו ליה למר עוקבא: זמרא מנא לן דאסיר? שרטט וכתב להו 'אל תשמח ישראל אל גיל בעמים'. ולישלח להו מהכא 'בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשותויו'? אי מההוא הו"א הני מילי זמרא דמנא אבל דפומא שרי קמ"ל".

נחלקו הראשונים מה בדיוק כלול בגזירה.

1. הערת העורך: מאמר זה עוסק בשאלה שנידונה והוכרעה בספר בתורת המחנה, חלק ג פרק נח תשובה ז, ואיננו תואם את האמור שם. המחייב במסגרת הצבאית הוא המוכרע בתורת המחנה.

2. ז, א.

הרמב"ם³ והשו"ע⁴ כתבו :

"גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשמען מפני החורבן, ואפילו שירה בפה על היין אסורה שנאמר 'בשיר לא ישתו יין'⁵, וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תושבחות או שיר של הודאות לאל וכיוצא בהן על היין".

הטור⁶ והב"י⁷ ביארו בשיטת הרמב"ם, שנגינה בכלי שאינה לצורך מצוה אסורה, ואילו שירה בפה מותרת בכל מקום, חוץ מבעת משתה היין.

לעומת זאת, רש"י⁸, תוספות⁹ ורוב הראשונים, נקטו שאף איסור הנגינה אינו אלא בעת משתה יין, ואין הבדל בין שירה לניגון בכלי זמר.

התוספות סייגו, שראוי להחמיר במי שרגיל מאד בכלי זמר שהולך לישון ומתעורר לקול כלי זמר¹⁰. מקור הדברים הוא בירושלמי¹¹, שמספר על ריש גלותא שהיה קם בבוקר ונרדם בליה עם כלי זמר, ושלח לו מר עוקבא "אל תשמח ישראל אל גיל בעמים", כלומר אין לשמוע כלי זמר בצורה זו. וכן כתב הרמ"א¹² :

"ויש אומרים (שאינן לנגן ולשמוע כלי זמר) דוקא מי שרגיל בהם, כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה".

בפירוש שיטת הרמ"א נחלקו האחרונים. הרב מרדכי אליהו¹³ והרב וואזנר¹⁴ אמרו, שלדעת הרמ"א יש איסור לשמוע כלי זמר, ובכלל זה שירים ברדיו, בקביעות בבוקר ובערב. ואיסור זה הוא גם לאנשים פשוטים, ומה שכתב הרמ"א 'מלכים' זה רק דוגמא.

3. תעניות ה, יד.
4. או"ח תקס, ג.
5. ישעיה כד, ט.
6. או"ח תקס.
7. שם.
8. גיטין ז, א ד"ה זמרא.
9. שם.
10. לשון הרמ"א.
11. מגילה פ"ג ה"ב.
12. או"ח תקס, ג.
13. מקראי קודש, בין המיצרים פ"ז ס"א.
14. שבט הלוי ח"ו סי' סט.

לעומתם, הרב עובדיה יוסף¹⁵, הרב אליעזר וולדינברג¹⁶, הרב דב ליאור¹⁷, הרב מלמד¹⁸ ועוד¹⁹, כתבו, שמה שכתב הרמ"א 'מלכים' הוא בדוקא. האיסור הוא רק כמנהג המלכים, שהיו מנגנים לפנייהם במיוחד בבוקר ובערב. על אופן כזה שעושים מכלי הזמר עניין גדול בבוקר ובערב בצורה חגיגית ומיוחדת, גזרו חכמים שמא ישכחו את צער החורבן. אבל בשמיעת כלי זמר רגילים מידי פעם, ואפילו בקביעות דרך הרדיו, שאין בדבר חגיגות, אין איסור, ובלבד שלא יעשו מזה עניין גדול.

הרב עובדיה יוסף²⁰ כתב, שגם הנוהגים בכל מקום כשו"ע, יש ללמד עליהם זכות אם סומכים על דעת רוב הראשונים והרמ"א ומקילים לשמוע מרדיו או ממכשיר אלקטרוני. וכתב:

"בסיכום, המקילים לשמוע מהרדיו או מהרשם קול שירות ותשבחות והודאות ל-ה' יתברך, **כל שאינם דרך קלות ראש והוללות יש להם על מה שיסמוכו** ואע"פ שהם מלווים בכלי נגינה, הנח להם לישראל והמחמיר תבוא עליו ברכה".

משתמע מדבריו שיש רק שתי אפשרויות: א. שירי קדש המותרים עם כלי זמר. ב. שירי קלות ראש והוללות האסורים. אם אלו הם שירי קודש, יש על מה לסמוך להקל, ואם זה לא שירי קודש, אסור²¹.

יש באחרונים עוד צדדי היתר בשמיעה מרדיו או מהקלטה. הרב משה פיינשטיין²² מדייק בדברי תוספות שכתבו שהאיסור ברגיל לישון ולקום בזמר הוא מפני "שמתענג ביותר", שדווקא "תענוג ביותר" אסור, וברדיו אין לאסור שירה בפה. הרב מרדכי

15. יחווה דעת ח"א ס"י מה.

16. צ"א ח"טו ס"י לג.

17. דבר חברון או"ח תקסג.

18. פניני הלכה העם והארץ פ"ט סעי' יא.

19. כך נראה מהמנחת יצחק (ח"א, קיא) שדן האם יש איסור שמיעת כלי זמר בימי הספירה, וניתן להסיק מזה שסבר שבכל השנה מותר. לכן צריך לומר שסובר כפרוש המקל ברמ"א, לפי שלא הזכיר כלל את האיסור בכל ימות השנה אלא ראה זאת כמושכל ראשון שמותר לשמוע כלי זמר בימי השנה הרגילים ורק בימי ספירת העומר יש לאסור לשיטתו.

20. יחווה דעת ח"א ס"י מה, ח"ו ס"י לד.

21. מקור לכך הוא המאירי בגיטין ז, א ד"ה כל מיני זמר. צריך עיון בשירים שאינם שירי קודש אבל הם שירים ערכיים עם תוכן, או שכוונתו להרפות ולנוח ולכן שומע שירים יפים אך כוונתו לשמים להתחזק להתאוורר ולהתרפא האם גם אז יהיה אסור לשמוע שירים עם כלי זמר כי אין כוונתו להודות ל-ה' או אולי יהיה מותר כי כוונתו לשמים וצ"ע. ביחווה דעת ח"ו (שם) כתב שמותר רק לשמוע שירי קודש. כנראה סובר שאינו שיר קודש ממילא הוא הוללות וקלות ראש כדלעיל ויש מקום לדון על כך, וצ"ע.

22. או"ח ח"א ס"י קסו.

יעקב ברייש²³ הביא סברה להתיר שמיעת כלי זמר דרך הרדיו, שמכיוון שבשעה שגזרו חז"ל לאסור כלי הזמר לא היו כלים אלו (הרדיו ודומיו) בעולם ולא חלה עליהם גזירת חז"ל. הרב שלמה זלמן ברוין²⁴ פוסק שרדיו המיועד גם לשמיעת מלל וגם לשמיעת מוזיקה הולכים אחר רוב תשמישו, ומכיוון שרוב תשמישו למלל מותר לשמוע גם את כלי הזמר הבוקעים ממנו.

סיכום שיטות האחרונים: לדעת הרב וולדינברג והרב ליאור, מותרת שמיעת כלי זמר לכתחילה בימי השנה הרגילים, אם לא באופן שמתענג ביותר. להרב עובדיה יוסף, לבעל נפש יש להחמיר אך למיקל יש על מי לסמוך. לרב ברייש והרב ברוין, מותרת שמיעת כלי זמר מרדיו. לרב מרדכי אליהו והרב וואזנר אסור.

מקום נוסף להקל הוא בשמיעת שירי קודש המביאים לדבקות בהשי"ת וגורמים התעוררות הלב לעבודת ה' וליראת שמים, ויבואר עוד לקמן.

ג. ימי ספירת העומר

ימי ספירת העומר במקרא הינן ימים מיוחדים המאופיינים בשמחה, הם מתוחמים בחג הפסח שלפניהם ושבעות שלאחריהם. הרמב"ן²⁵ כתב על ימים אלו:

"הימים שבאמצע, ימי ספירת העומר, הם כימי חולו של מועד".

לדאבון לב במרוצת הדורות אירעו מספר אירועים טרגיים בימי ספירת העומר, שגרמו להתהפכות הקערה על פיה, ועם ישראל קיבל על עצמו מנהגי אבלות בזמן זה, והתקיים בנו²⁶:

"שבת משוש לבנו נהפך לאבל מחולנו".

מובא בתלמוד במסכת יבמות²⁷:

"שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. ואותו הפרק שמתו בו היה מפסח ועד עצרת, וכולם מתו במיתה רעה. והיה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם".

בימי ספירת העומר מתו תלמידי ר"ע שהיו רוב מניין ובניין של לומדי התורה שומרי הברית. במותם היה העולם שמם, כי לא היה לימוד תורה שעליו נאמר: "אם

23. חלקת יעקב סב, ב.

24. שערים המצוינים בהלכה קכו, ד.

25. ויקרא כג, לו.

26. איכה ה, טו.

27. סב, ב.

לא בריתי יומם ולילה חוקות שמיים וארץ לא שמתיי²⁸. וכיוון שאין קיום לעולם ללא תורה, כל העולם כולו צריך להתאבל עליהם, ולכן החלו בעם ישראל מנהגי אבלות בימי ספירת העומר.

מסורת מתקופת הגאונים מגלה טפח על סיבת מותם של תלמידי רבי עקיבא. באגרת רב שרירא גאון כתוב שהם מתו "בגזרת שמד". הסביר מו"ר הרצי"ה²⁹, שהם השתתפו במרד בר כוכבא ונפלו בו, אלא שמפחד הצנזורה לא כתבו זאת. ודבר זה מתיישב עם דברי הרמב"ם³⁰ שר' עקיבא "היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך". תלמידיו של ר"ע הלכו בעקבות רבם הגדול להלחם במרד בר כוכבא מול הרומאים, ונהרגו בכישלון המרד.

נראה לבאר, שמנהגי האבלות בימי ספירת העומר בעיקרם הינם על מות תלמידי החכמים שהיו רוב מניין ובניין של תופשי התורה. אך הם גם על הכישלון הלאומי והצבאי בתבוסת המרד כהסבר הרצי"ה.

אם כן, אנו חיילי ולוחמי צה"ל, ובפרט הרבנות הצבאית האוחזת ספר תורה בידה האחת וחרב בידה השניה כדרכו של רבי עקיבא, מהווים תיקון ומחזירים עטרה ליושנה. שהרי תקופתנו הינה הפעם הראשונה מימי אותו מרד, שעם ישראל נעור מתרדמתו, ושוב הננו זוכים לעצמאות מדינית ורוחנית כבימי בר כוכבא.

כעת אנו זוכים להעלות על נס את עצמאות ישראל, ואותם תלמידי רבי עקיבא שלחמו כאריות אך נכשלו בהעמדת מלכות ישראל לאורך זמן, שבים כעת ומופיעים בימינו בדמות לוחמי צה"ל³¹. בעם ישראל השתרשה המסורת שתלמידי רבי עקיבא היו ארזי הלבנון ואדירי התורה אך אולי שומה עלינו בדורנו, דור התחיה והגאולה, להעלות על נס גם את היותם גיבורי חיל ואנשי צבא ישראל שמסרו נפשם ונפלו מות גיבורים על עצמאות ישראל.

"כל זמן מאיר בתכונתו"³², חובה עלינו להעריך את כל הטוב שיש בדורנו הן בהיבט התורני והן בהיבט הצבאי מדיני, ולהיות מלאי הכרת הטוב על כך. לאור הדברים, היה אולי מקום להקל בימינו בענייני האבלות הללו. כשם שבגזרות תתנ"ו (מסעות הצלב) וגזרות תי"ח ות"ט (הקוזקים) החמירו בהם, כך כאשר הננו בתקומת עם ישראל בארצו וקול התורה נשמע בארצנו יש להקל בהם.

28. ירמיה ח, לג.

29. שיחות הרצי"ה מועדים, ל"ג בעומר.

30. מלכים יא, ג.

31. אורת המלחמה ב - אנו מסתכלים בדורות הראשונים, המסופרים בתורה, בנביאים ובכתובים, אותם הדורות שהיו עסוקים במלחמה - והם הם הגדולים שאנו מתיחסים אליהם בידיות וגדולת קודש... כחנו הרוחני מתאמץ וכח גבורתנו מתעדן, ואותן הנשמות החזקות חוזרות לחיות בנו כימי עולם.

32. אגרת שעח.

אך, אין זה נכון, וחובה עלינו להמשיך במנהגי האבלות שנהגו בהם עם ישראל מאות רבות של שנים, כי אין לנו יכולת וסמכות לבטל תקנות ומנהגים שנהגו רבותינו מדורות קדמונים, מפני שעדיין לא הגענו אל המנוחה ואל הנחלה וסנהדרין גדולה עדיין לא יושבת בירושלים.

לולי דמסתפינא, הייתי אומר, שאע"פ שאין בכוחנו לבטל את מנהגי האבלות, בימינו שאנו עדים לשיבת ציון ותקומת עם ישראל בארצו, יש לומר שיש המתקה בדיני האבלות ובפרט בכל ענייני ספק ומרובה מידה טובה על מידת פורענות³³. ולכן, בכל מקום של ספקות במנהגי האבילות בימי ספירת העומר, בימינו יש להקל. סיבה נוספת לנטות להקל היא שאמר שמואל ונפסקה הלכה כמותו: "הלכה כדברי המיקל באבל"³⁴.

ד. שמיעת מוזיקה בימי ספירת העומר

כתב הטור³⁵ שאע"פ שנישואים אסורים בימי הספירה, אירוסין וקידושין מותרים. וכן פסק השולחן ערוך³⁶:

"נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג לעומר, מפני שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא. אבל לארס ולקדש שפיר דמי".

כתב על כך המגן אברהם³⁷ שההיתר לארס כולל סעודה:

"מותר לעשות באותו פעם סעודת אירוסין. אבל לעשות ריקודין ומחולות של רשות נהגו לאסור, ונ"ל שאף מי שעשה שידוכים **אסור לעשות ריקודין ומחולות**".

בארו דבריו מחצית השקל והפרי מגדים, שריקודים של רשות נהגו לאסור. ואף בשידוכין, אע"פ שהם מצווה, אסור לעשות ריקודים ומחולות, אך מותר לרקוד ולחולל באירוסין.

המנחת יצחק³⁸ נשאל האם מותר לערוך בימי ספירת העומר סעודה ללא ריקודים ומחולות, אך עם כלי זמר, וענה ששמיעת כלי זמר נכללים במנהגי האבילות שנוהגים בספירה, ונלמדים מריקודים ומחולות. הוא מוכיח שכלי זמר נחשבים למשמחים יותר ממחולות, ולכן אם ריקודים נאסרו, כל שכן שכלי זמר נאסרו שהם משמחים

33. ראה אבות דרי נתן פרק ל.

34. מו"ק יח, א.

35. או"ח תצג.

36. תצג, א.

37. מג"א סק"א.

38. ח"א סי' קיא.

יותר³⁹.

הוא מביא ראיה לכך שכלי זמר משמחים מריקודים, מכך שהשו"ע⁴⁰ כותב שיש מתירים לומר לגוי לנגן בחופות בשבת, משום ששבות דשבות במקום מצוה מותר. הרי שניגון הוא צורך מצוה כי אין שמחה בלא שיר, אבל לא מצאנו שאין שמחה בלא ריקודים. הרי שכלי זמר יותר משמחים מריקודים, ואם ריקודים נאסרו כל שכן כלי זמר.

עוד הביא ראיה לאסור, שלעניין ימי בין המיצרים כתב המג"א⁴¹ שאסור לעשות ריקודים ומחולות, וכתב על כך הפרי מגדים⁴² וכן מקובל בפוסקים, שאסור בימים אלו לנגן בכלי שיר. הרי שאיסור ריקודים ומחולות בימי האבלות כולל בחובו איסור שמיעת כלי נגינה.

לעומת זאת, בספר אשרי האיש⁴³ מובא בשם הגר"ש אלישיב, שמצד הדין אין איסור לשמוע כלי זמר בספירת העומר, ואין ללמוד כלי זמר מריקודים ומחולות, אלא שנהגו לאסור:

"באמת הרבה העירו דמה ענין ניגונים לריקודים ומחולות. ואמר רבינו שאכן אין לזה מקור, אלא שכל השנה המנהג להתיר ובספירה המנהג לאסור".

וכך מקובל לפסוק אצל פוסקי זמננו, שאסור בימי ספירת העומר לשמוע כלי נגינה⁴⁴.

39. הפניני הלכה (פרק ג סעי' ג ו-ח) כתב לגבי שמיעת מוזיקה אחר ל"ג בעומר, שיסוד האיסור הנמשך לאחר ל"ג ימים הוא מהט"ז שכתב שבימים אלה רק שמחה גדולה כנשואים וריקודים ומחולות אסורה אך תספורת מותרת, ולכן מובן ששמיעת כלי זמר מותרת שאינה שמחה גדולה ובפרט שמיעת רדיו. לעני"ד יש לעיין בדבר מדברי המנחת יצחק, שכתב שכלי זמר היא שמחה גדולה יותר מריקודים ומחולות, ואם בריקודים החמירו כל ימי הספירה גם לאחר ל"ג בעומר ק"ו שצריך להחמיר בכלי זמר.

40. או"ח שלט, ב.

41. סימן תקנא סק"י.

42. שם.

43. פרק סה סעיף כ.

44. יש מקום לומר שאיסור שמיעת כלי זמר בספירת העומר אינו נוהג בערב שבת אחר חצות ובמוצאי שבת עד אחר מלוה מלכה, מפני שלא אומרים תחנון וקדושת שבת חופפת על העולם (הרב אליעזר מלמד בספרו פניני הלכה פ"ג סעי' ד).

ה. שירי קודש בספירת העומר

הרב פיינשטיין⁴⁵ והרב עובדיה יוסף⁴⁶, כתבו שעיקר האיסור בשמיעת שירים אינו מיוחד לספירת העומר, אלא נוגע הוא לאבלות החורבן הנוהגת בכל השנה. אלא שבימי ספירת העומר החמירו יותר, ולא סמכו על המקלים בכך כל השנה. אמנם לשיר בפה מותר כל השנה ואף בימי הספירה.

לשיטתם שירים לצורך מצווה לא נכללים באיסור כלי זמר כל השנה. הרב עובדיה יוסף⁴⁷ הביא את דברי רבינו האי גאון, שהובאו גם בשו"ע, שנהגו כל ישראל לומר שירי הודאות ותשבחות לקל יתברך על היין. נראה שהסברה המרכזית העומדת ביסוד שיטתו היא הגמרא⁴⁸ שאומרת:

"אמר רב הונא: זמרא דנגדי ודבקרי - שרי, דגרדאי - אסיר".

מושכי הבקר והספינה, מותרים לעורר את עצמם לעבודתם על ידי שירה וזמרה. ונראה שיהודי העוסק בעבודת ה' ולשם כך משתמש בשירה וזמרה להודות ולהלל, לא גרוע ממושכי הספינה שמשתמשים בשירה וזמרה לעורר את עצמם לעבודתם. וכשם שמותר לעוסק בדברי חול לעורר את עצמו על ידי שיר, כך גם לעוסק בעבודת ה'. לעני"ד נראה שמלבד שעבודת ה' חשובה מדברי חול, פשוט ששירה לעבודת ה' יותר קלה מ'זמרא דנגדי' כיון שכאשר מושכי הספינה שרים, השיר אינו מסייע לעבודה באופן ישיר אלא רק מחזק את הנפש בשמחה למשוך את הספינה יותר טוב, אבל שירי הודאה לה' הם עצמם עבודת ה' כמו שכתוב "עם זו יצרת לי תהילתי יספרו"⁴⁹.

כיוצא בזה פסק שבט הלוי⁵⁰ שמותר לשיר שירי קודש במהלך השנה במטרה להתעורר לעבודת ה', גם בכלי זמר, אע"פ ששירים רגילים אסור (כפירושו המחמיר ברמ"א כמובא לעיל), כיוון שזה בכלל מצווה.

ולפי"ז לעני"ד לא מובן, מדוע אסרו הרב עובדיה יוסף והרב וואזנר לשמוע שירי קודש בליווי כלי זמר המוסיפים למצווה שבדבר להתעוררות רוחנית, בימי ספירת העומר. הרי בגלל שהם מצווה מותרים כל השנה, ולכן אמורים להיות מותרים גם בימי הספירה⁵¹.

45. ח"א א סי' קסו.

46. יחווה דעת ח"ו סי' לד.

47. יחווה דעת ח"א, מה.

48. סוטה מח, א.

49. ישעיה מג, כא.

50. ח"ו סי' סט.

51. ואין לומר שההתעוררות יכולה להעשות גם ללא כלי נגינה, שהרי ידוע במוחש לכל, שהתעוררות הלב בשירי הקודש עם כלי נגינה עולה עשרות מונים על ההתעוררות ללא כלי נגינה.

ובאמת כדברינו כתב הפסקי תשובות⁵², שמותר לשיר נגונים שתוכנם הודאה להשי"ת או שירים שמעוררים לדבקות או לגאולת ישראל בימי הספירה, אע"פ ששירים רגילים אסור. אך נראה מדבריו שמותר רק לשירים בפה ללא כלי זמר. לפי דברינו לא מובן, אם מדובר בשירי מצוה מדוע לא יתירו גם עם כלי זמר?

היה אולי ניתן לומר שחכמים רצו שימים אלו יהיו ימי אבלות, ונתעורר לעבודת ה' ע"י אבלות וצער, ולכן לא נשמע כלי זמר גם בשירי מצוה. אך לא מצינו גזרה כזאת בתלמוד, ולא בראשונים ולא באחרונים, אלא רק באחרוני זמננו, וגם הם מודים שבעת שמחת מצוה כמו בר מצוה מותר לשורר ולנגן בשירי קודש כי זה מצוה. ועל כך שואל אני כתלמיד הדין לפני רבותיו לאחר בקשת מחילה מכבוד תורתם, מדוע האזנה לשירי קודש ברדיו לא תוגדר כמצוה כמו שמחת בר המצוה?

אוסף לשאול, מנין נתחדשה גזרה זו לאסור באופן מיוחד בספירת העומר שירי קודש, האם יש כח לחכמי דורנו לגזור גזירות חדשות? ואם בימינו היו גזרות נוראות כמו במסעות הצלב ותי"ח ותי"ט החרשת, שהרי ראינו שבמרוצת הדורות ככל שהיו גזרות רבות כך נתחדשו מנהגי אבלות תקיפים יותר והדבר נתון לחכמי כל דור ודור. אך כעת נהפוך הוא ברוך ה' אנו זוכים לשיבת עם ישראל לארצו ובקוממות מלכות ישראל, לכן לענ"ד לא מובן מדוע יש מקום להחמיר במנהגי האבלות ולאסור שירי קודש בכלי ובפרט שעל ידי כך פוגעים בעבודת ה' כנאמר "עבדו את ה' בשמחה, בואו לפניו ברננה"⁵³, ובאמת בשו"ת שאילת שלמה⁵⁴ מתיר שמיעת שירי קדש עם ליווי כלי זמר בימי ספירת העומר, כי נחשב שיר לצורך עבודתו - עבודת ה'.

סברה נוספת להקל, היא עקב חולשת הדורות ומחשש לעצבים רופפים ולדיכאון, שלכן הפוסקים⁵⁵ (גם המחמירים) לימדו זכות להקל, ולכן יש להקל לכל הפחות בשירי קודש. סברא זו של חשש מעצבות קיימת בייחוד בימי הספירה, כי נוהגים בהם מקצת דיני אבלות המוסיפים עצבות שהיא אם כל חטאת.

באמת הרב זלמן נחמיה גולדברג⁵⁶ כתב "לצורך מנוחת הנפש מותר תמיד לשמוע מוזיקה". ונראה לדייק בדבריו שהשאלה האם האיסור קיים תלויה בתוצאה שכלי הזמר גורמים לאדם, רק כלי זמר המביאים לשמחה יתרה, לריקוד ומחול נאסרים, אך כלי זמר המביאים למנוחת הנפש מותרים. וכן שמעתי על אחד מגדולי ראשי ישיבות ההסדר שבביתו התיר לשמוע כלי זמר מרדיו מכיון שיש בני נוער בביתו והדבר נצרך לעבודת ה'.

52. תצג, ד.

53. תהלים ק, ב.

54. הלכות בין פסח לעצרת, סעיף פב הערה 6.

55. שבט הלוי דלעיל ועוד.

56. בנין אריאל או"ח עמ' 36.

ו. שירה בפה

ראינו, שלשיטת הרב עובדיה⁵⁷ בכל השנה נוטים להחמיר בשמיעת כלים ומלמדים זכות להתיר, בספירת העומר מחמירים יותר ולכן אומרים שאין להתיר שמיעת כלים. אך לשיטתו האיסור הוא רק בשמיעת כלי נגינה, ושירה בפה מותרת. ונראה מדבריו שמותר לשמוע שירה ווקאלית וכ"ש בשמיעה מרדיו⁵⁸.

לשיטת הרב זילבר⁵⁹ והרב וואזנר⁶⁰, מעיקר הדין בכל השנה אסור לשמוע ולהשמיע אפילו שירה בפה (ווקאלי), ואפילו דרך רדיו כיון שהרדיו נותן תוספת לקול כמו כלי זמר. אך הם משתדלים ללמד זכות אפילו בשירים בליווי כלי זמר (ולא רק ווקאלי) דרך רדיו. בימי ספירת העומר מעמידים את הדין על עיקרו בגלל חומרת הימים הללו, ואוסרים שמיעת שיר בפה (ווקאלי) אפילו דרך רדיו בלבד, וכל שכן בכלי זמר. אמנם לשיר בפה ביחיד מותר גם בימי הספירה. כלומר עיקר האיסור חל מעיקר הדין כל השנה, ובימי הספירה מיישמים את האיסור למעשה.

לפי הרב יצחק וייס⁶¹: כל השנה מותר לשמוע כלי זמר (כדעת רוב הראשונים והרמ"א) אך בימי הספירה אסור. כלומר עיקר האיסור הוא רק בימי הספירה. ומשמע בדבריו, ששירה בפה בלא כלי נגינה מותרת.

הרב ולדנברג⁶² כתב, שכל השנה מותר לשמוע כלי זמר, אך בימי הספירה אסור לשמוע אפילו שירה בפה בלבד. ומבאר, שכשם שאסרו ריקודים ומחולות, כך אסרו כל דבר דומה כולל שירה בפה בלבד ללא לוי כלי זמר, ואין הבדל בין שיר ברדיו לשיר בהופעה חיה. לדעת הרב ולדנברג יש הבדל עצום בין כל השנה, שמותר לשמוע אפילו כלי זמר, לבין ימי הספירה שאסור אפילו לשורר בפה לבד.

57. ראה שדומה לזה שיטת הרב פיינשטיין, אלא שכתב ששירה עם כלי נגינה כל השנה נתונה במחלוקת ולרוב הפוסקים אסורה ולכן אסור, ולא השאיר זאת בלימוד זכות על המקלים.

58. ראה יחיה דעת ח"ו סימן לד, שכותב שאסור לשמוע בימים אלו שירים עם כלי נגינה, משמע שבלא כלי נגינה מותר.

59. אז נדבר ח"ח סימן נח.

60. שבת הלוי ח"ח סימן קכז.

61. מנחת יצחק א, קיא.

62. צי"א ח"טו סימן לג.

לסיכום העניין נציג את שיטות הפוסקים בטבלה מסודרת:

סיבת ההבדל	ספירת העומר	ימי השנה הרגילים	
מלכתחילה מחמירים ומשום חומרת ימי הספירה אסור בהם	שירה בפה- מותר ווקאלי ברדיו או בליווי כלים- אסור	ווקאלי- מותר ווקאלי ברדיו או עם כלים - מלמדים זכות להתיר בשעת הדחק	הרב בנימין זילבר הרב שמואל וואזנר
מלכתחילה נוטה להחמיר בימות השנה ומשום חומרת ימי הספירה אסור בהם	שירה בפה - מותר ווקאלי ברדיו- מותר בליווי כלים- אסור	ווקאלי - מותר גם ברדיו בליווי כלים - מלמד זכות להתיר	הרב עובדיה יוסף
חומרת ימי הספירה	שירה בפה - מותר ווקאלי ברדיו- מותר בליווי כלים- אסור	אף בליווי כלים מותר	הרב יצחק וייס
חומרת ימי הספירה	שירה בפה-אסור וואקלי רדיו- אסור וכ"ש בליווי כלים- אסור	אף בליווי כלים מותר	הרב אליעזר וולדינברג

ז. איסור כלי זמר הוא רק בשירים מרקידים

נראה שצריך לחלק בין סוגי שירים שונים. הסברה מחייבת שבשירים עצובים או שקטים (שירי נשמה), לא חל איסור שמיעת כלי זמר כל השנה וגם לא בימי הספירה. הדבר גם מוכח ממספר מקומות במשנה ובגמ' שנהגו להשמיע כלי נגינה בארועים עצובים כגון לוויה, הרי ששירים עצובים אינם פוגעים באבלות, אלא אדרבה מוסיפים לה ומעצימים אותה.

במשנה בכתובות⁶³ מובא:

"אפילו עני שבישראל לא יפחות לאשתו משני חלילין ומקוננת".

וכן מובא במשנה בשבת⁶⁴ שהיו מביאים חלילים לספוד בהם בלויות.

63. פ"ד מ"ד.

64. פ"כג מ"ד.

הרמב"ם⁶⁵ כתב:

"וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר, אסור לשמוח בהן ואסור לשמען מפני החרבן".

משמע, שדוקא ניוונים המעוררים לשמחה אסור.

וכן כתב המהר"ם שיק⁶⁶ במפורש, שכל האיסור בימי אבל הוא דווקא בניגון של שמחה ולא של עצב.

בנוסף, כפי שראינו לעיל המקור לשינוי בין ימות השנה הרגילים שבהם מותר לשמוע מוזיקה לימי הספירה שאסור היא בדברי המגן אברהם⁶⁷ שאסר לעשות ריקודים ומחולות, ולמד המנחת יצחק שהוא הדין כלי זמר שהם משמחים יותר ממחולות. משמע שדווקא נגינה בכלי זמר באופן המעורר לריקודים ומחולות נאסרה, אבל נגינה בכלי זמר באופן שלא מתעוררים על ידה לרקוד- מותרת, אפי' אם מתענג בשמיעתם.

נראה לחזק את מה שכתבתי, שגם שירים רגילים ולא רק שירים שקטים מותר לשמוע, בתנאי שאינם שירים המעוררים לריקוד, שאין איסור לשמוח בימי הספירה, ורק על תשעת הימים כתב השו"ע⁶⁸ "משנכנס אב ממעטין בשמחה", אך לא בימי הספירה ובימי בין המצרים. וכן נראה מדברי שו"ע הרב, שכתב⁶⁹ שיותר "לעשות סעודות הרשות כמו שמחת מריעות בלא ריקודים ומחולות ושמחות יתרות", ומשמע שדווקא שמחות יתרות אין להרבות אבל שמחה רגילה מותרת.

ניתן לחזק את ההיתר מהמהרש"ל⁷⁰ שכתב לגבי האיסור לזמר בכלי שיר כל השנה "לא שרי אלא דרך עראי או לשמוע קול ערב או דבר חדש". משמע מדבריו שרק זמר המעורר לשמחה יתירה כשירי חתונה קצביים אסור לשמוע, אבל שיר ערב ודאי שאינו בכלל האיסור של שמיעת כלי זמר.

באמת כדברינו המתבארים כאן מובא בשם הרב שלמה זלמן אוירבך בהליכות שלמה⁷¹:

"בימי ספירת העומר יש להמנע מכל שירה שמעוררת לריקוד ומחול, שירה שמרוממת את האדם ואינה מביאתו לריקוד ומחול מותרת".

65. תענית ה, יד.

66. יו"ד סי' שסח.

67. תגצ, סק"א.

68. או"ח תקנא, א.

69. תצג, א.

70. ים של שלמה גיטין פ"א סי' יז.

71. פ"א סעי' יד. וכן הרב דייכובסקי בתחומין כא, והרב שלינגר לקמן.

צד נוסף להתיר כתב הרב אליעזר מלמד⁷², שבימינו רגילים לשמוע שירים מהרדיו ואין בשמיעה כזו חגיגיות, ולכן אינה אסורה.

כך מבואר בהרחבה בדברי רבי אליהו שלזינגר⁷³, שהתיר לשמוע מנגינות רגועות, שירי רגש וערגה וכיוצא בזה, ברדיו בימי ספירת העומר, היות שאין זה בכלל ריקודים ומחולות, ובימינו שמיעת ניגונים מהרדיו אינה חגיגית:

"כל אדם יש לו בביתו מכשירי הקלטה וקלטות לרוב, ואין הדברים משמחים כל כך כמו בשנים שעברו, שלא היו רגילים בכל אלו. וגם לרבים זה נחשב להם כרפואת הנפש לשמוע זמירות ופסוקים עם כלי זמר, והדבר מציל אותם מדיכאון מחשבות רעות וזרות. ומקיימים מאמר קדושים "מצוה גדולה להיות בשמחה" גם בימי הספירה, שעכ"פ איננו מראים את השמחה בחוץ, אבל בפנימיות יש להיות שמח כי העצבות מביאה את האדם לידי חטאים ומרעין בישין. על כן הדבר פשוט דיש להתיר לשמוע נגינה שקטה גם עם ליווי של כלי זמר בימי הספירה. וכן שמעתי בשם רבנים גדולים וחשובים שליט"א".

לענ"ד הסברה נותנת, שגם שירים רגילים, אין לאסור, שהרי בדרך כלל אדם ששומע שירים קצביים ברדיו אינו מתעורר מהם לרקוד, לכן אין להחיל על כך את גדר שמיעת כלי זמר המעוררים לריקוד.

לסיכום, כיוון שמקור האיסור והגדרתו היא שלא לשמוח כברי קודים ומחולות, לכן המתיר להשמיע שירה בפה דרך רדיו של שירים המעוררים לריקוד ולעומת זאת מחמיר שלא להשמיע כלי נגינה, לענ"ד (וכן כתב הרב מלמד) טועה טעות גדולה. שהרי, יש יותר מקום להחמיר בשירים קצביים המעוררים לריקוד שקרובים לאיסור ריקודים ומחולות (אפילו ללא כלי זמר), מאשר שירים שמעוררים לכיסופים ודבקות בה' (אפי' עם כלי זמר), שאינם כלל בגדר של איסור שמחה.

ח. רדיו ציבורי בהשמעת מוזיקה

כל מה שדברנו עד כאן הוא לגבי שמיעת כלי זמר לאדם פרטי, אבל לגבי רדיו המשמש כלי תקשורת יחיד מסוגו לציבור שומרי התורה והמצוות יש סיבות נוספות להתיר אפילו שירי שמחה מרקידים⁷⁴.

72. פניני הלכה זמנים פ"ג ס"י.

73. שואלין ודורשין ח"ד סי' לו.

74. הרב אליהו (הלכות חגים פ"כה ס"ט) הורה, שאדם השומע תוכנית רדיו ויש באמצעה שירים אינו חייב לסגור את הרדיו אבל המחמיר תבוא עליו ברכה, וכן הורה בהליכות שלמה לגרש"ז אורבך (פ"יא ס"ד). עוד כתב הרב אורבך (שם), שאם בני ביתו משמיעים, שלא כדון, שירים המעוררים לרקוד, יתנהג בדרכי נועם ונתיבות שלום וישתדל שלא לבוא לידי ריקוד. בפרק זה אני דן מצד תחנת הרדיו ולא מצד האדם הפרטי השומע.

הסיבה הראשונה היא שקיים חשש גדול, שאם כלי תקשורת לא ישמיע שירים, יהיו רבים מהאנשים הפשוטים שלא יוכלו לעמוד בנסיון ויפנו "לחצוב להם בארות נשברים"⁷⁵ ברשתות תקשורת אחרות, המחטיאות את הרבים ומאזיניהם עומדים בסכנת שמד רוחנית⁷⁶.

על כך נאמר בסנהדרין⁷⁷ "כל המציל נפש אחת מישראל כאילו הציל עולם מלא", כי המחטיאו קשה מן ההורגו, שההורגו זה רק בעולם הזה אבל המחטיאו מוציאו גם מעולם הבא⁷⁸, וכבר מצינו שהתירו פוסקי זמננו כיוצ"ב איסורים על מנת שלא ישלחו באיסור חמור יותר (כגון הדפסת עיתונים חרדיים בחול המועד וכד').

מסיבה זאת, כתב הרב נתן גשטטנר⁷⁹ ללמד זכות על שמיעת כלי זמר כל השנה, ונראה שלטעם זה ימי הספירה לא פחות מסוכנים מימי השנה הרגילים, וכן כתב הרב שלזינגר⁸⁰. שמעתי מפי הרב זלמן ברוך מלמד, שכשהקימו את ערוץ 7 באו לפני הרב עובדיה יוסף, ושאלו אותו האם מותר להם להשמיע כלי זמר בימי ספירת העומר, כשבלא זה לא תתאפשר הקמת תחנת רדיו דתית, והתיר להם.

בנוסף, ראינו שגם האוסרים לשמוע כלי זמר כל השנה, לימדו זכות על המקלים עקב חולשת הדורות והעצבים הרופפים. שמיעת הניגונים מחזקת את הנפש, בפרט לאנשים שטבעם נוטה לעצבות ומרה שחורה שהיא להם בגדר רפואה ממש ולכן הניחו למנהג. הרב וואזנר והרב גשטטנר כתבו במפורש, ששמיעת מוזיקה לצורך הפגת עיצבוננו היא בגדר מצוה, ודבר זה נכון גם בימי ספירת העומר.

אפילו שרוב העולם אינו נמצא במצב שכזה, ולכן לרובא דאינשי אין סברה זו מספיקה כדי להתיר שמיעת מוזיקה, ישנו מיעוט שלגביהם קיים דין זה. ולכן נראה שכשם שהתירו את השימוש בחשמל בשבת למרות שנעשה ע"י חילול שבת, מכיון שלמקצת האוכלוסייה נחשב לפקוח נפש, גם בנדון דידן יש לשקול סברה זו בכובד ראש, מכיון שרבים האנשים שסובלים כיום מעצבות ברמות שונות, ולא יבואו לרב לבקש היתר. סברות אלו הם סברות העוסקות בדיני נפשות ואין להקל בהם ראש כלל.

ט. התייחסות לכתוב בתורת המחנה

ברוך ה' במאמר זה זכיתי לכונן לפסק של ספר השו"ע של הרבנות הצבאית "תורת

75. ירמיה כ, יג.

76. זה נשמע חמור מאד, אך כך הדבר, כי לרבים זה המחסום היחיד בפני הידרדרות שתביאם לעולם הכפירה רח"ל, והדבר ידוע ופשוט.

77. פרק ד משנה ה.

78. עיין רש"י דברים כג, ט.

79. להורות נתן ח"ד סי' מו.

80. שואלין ודורשין ח"ד סי' לו.

המחנה⁸¹ שכתבו בפשטות כדברינו לעיל:

"מובא באחרונים שיש להימנע בימים אלה גם מריקודים ומחולות, ומטעם זה נהגו בכל קהילות ישראל להימנע גם משמיעת שירים ומנגינות. עם זאת, יש שכתב שדוקא מוזיקה **משמחת נאסרה**, ויש אף שכתב שרק מוזיקה המעוררת לריקודים ומחולות ושרגילים להשמיעה בבתי משתאות נאסרה, ואילו מוזיקת רקע שרגילים לשמוע תוך כדי עיסוק בעניינים אחרים, וכל שכן מוזיקה החיונית למנוחת הנפש, מותרת".

אמנם, בהערות מובא שהחלוקה בין מוזיקת רקע למוזיקה עיקרית, היא בשם הרב אורבך והרב דיכובסקי. אך נראה לענ"ד שרק הרב דיכובסקי חילק בין מוזיקת רקע על פי הרב רפפורט. ואילו החילוק של הרב אורבך הוא אחר - בין מוזיקה המעוררת לשמחה למוזיקה שקטה ומרוממת. ולכן צריך לנסח באופן שונה את הכתוב, ולכתוב לעיקר כרב אורבך, שמוזיקה שאינה מעוררת לשמחה, מותרת.

בסיכום ההלכה כתוב בתורת המחנה:

"**לסיכום**, מפסח עד ליל ל"ג בעומר **יש להימנע** מריקודים ומחולות, **מהאזנה למוזיקה המעוררת שמחה**, ומהשתתפות באירועים חגיגיים שמושמעת בהם מוזיקה כזו מלבד במקום שמחת מצוה כהכנסת ספר תורה... לעומת זאת מותר לשמוע בימי הספירה שירים המעוררים לצער (כגון ביום הזיכרון לחללי צה"ל), **ויש המקילים לשמוע גם מוזיקת רקע שקטה תוך עיסוק בעניינים אחרים**".

נראה שיש סתירה בדבריהם, שמתחילת הדברים עולה, שיש להמנע רק מ"מוזיקה המעוררת לשמחה", משמע שמוזיקה רגילה – מותרת. אך מסוף הדברים עולה, שיש מקילים לשמוע מוזיקת רקע שקטה, ומשמע מכאן שרק יש מקילים אך זו לא הדעה הרווחת, ובנוסף ההיתר הוא רק מוזיקה שקטה ולא רגילה ורק תוך כדי דברים אחרים.

לענ"ד צריך לנקוט לשון ברורה ופסקנית על מנת שמחפש ההלכה יבקשנה וימצאנה כדת מה לעשות - בפשטות ובהירות. לענ"ד ראוי להורות כמו שכתבו ברישא, שיש להמנע ממוזיקה המעוררת לשמחה, אך מוזיקה רגילה וכל שכן שקטה צריכה להיות מותרת, ולא רק שעסוקים בדברים אחרים, וראוי לכתוב שיש מחמירים.

י. מסקנת הדברים

בשאלת שמיעת כלי זמר בימות השנה הרגילים, לחלק מהדעות מותר ויש מחמירים.

81. חלק ג פרק נח אות ז.

בימי ספירת העומר אסור לכו"ע לשמוע ולהשמיע כלי זמר וכמעט לכל הדעות האיסור הוא גם ברדיו.

לרוב הפוסקים מותרת שירה בפה דרך רדיו ללא ליווי כלי זמר ומיעוט הפוסקים אוסרים גם בזה.

מצאנו חילוק מפורש בדברי הפוסקים (הרב אוירבך, הרב שלזינגר, הרב דיכובסקי והרב מלמד) בין שירים שמחים לשירים שקטים. נלע"ד שאין מקום לאסור כלל שירים שקטים, הסברה נותנת שגם שירים רגילים אין לאסור (והמחמיר יחמיר לעצמו), אלא רק שירים שמחים המעוררים לריקוד (וגם בהם ראינו סברה להקל ע"פ הרב מלמד).

לענ"ד בשירי קודש שהעוסק בהם כל השנה מקיים קצת מצוה, אין להחמיר אפילו בכלי זמר, והחומרא יוצאת קולא בביטול שירי קודש המעוררים לעבודת ה', שמקיימים על ידם את המצוה הגדולה להיות בשמחה תמיד, עבודת ה' בשמחה ו"תהלת ה' ידבר פי", ומסירים את העצבות וכל מרעין בישין הדומים לה. אומנם בשירים שמחים (כשירי חתונה) יש מקום גדול להחמיר ולהמנע מלשומעם, אך למיקל בשעת הדחק לענ"ד יש על מי לסמוך.

מותר לכלי התקשורת הדתיים להשמיע שירים בימי הספירה, כי יש שהדבר שומר עליהם שלא יעברו לצרוך תקשורת פרוצה ומקלקלת, ובנוסף יש כאלו הנצרכים למוזיקה להרגעת עצביהם ולכן מותר לרדיו וכדומה להשמיע זמר.

ויהי רצון שנזכה לגלות ולהאיר את צד השמחה שיש בימי ספירת העומר הדומים לימי חול המועד מפסח ועד שבועות. נטהר ונתקדש במקוה ישראל ה' לקראת מתן תורה לעלות בהר ה' ולקום במקום קודשו במהרה בימינו אכי"ר.

שבת